

Acta

van de Generale Synode Zwolle-Zuid

2008-2009

van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Bijlage 5.4

Uitvoerige schriftelijke reactie

deputaten Bijbelvertaling

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland. Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

De Nieuwe Bijbelvertaling

Op verzoek van de synode gaan deputaten Bijbelvertaling in onderstaande notitie in op de (ver)taalkundige argumentatie die in de verzoeken om revisie van het besluit van de GS Amersfoort-C 2005 (Acta, art. 88) de NBV vrij te geven voor gebruik in de eredienst worden aangevoerd.

Deputaten constateren dat er een behoorlijke mate van overeenkomst is in de bezwaren die worden geuit in wat hier op de agenda revisieverzoeken worden genoemd. Deputaten hebben er daarom in deze behandeling voor gekozen om overeenkomende zaken zoveel mogelijk te clusteren.

par.1. Algemeen

Het meest uitgebreide stuk is dat van ds. A. van der Sloot te Bedum. Volgens ds. Van der Sloot kleven er aan de NBV Schriftuurlijke en confessionele bezwaren en dient de Generale Synode dit ook uit te spreken. Volgens ds. Van der Sloot zijn deze Schriftuurlijke en confessionele bezwaren terug te voeren tot een theologische vooringenomenheid van de vertalers. Deputaten hebben geconstateerd dat ds. Van der Sloot aan de hand van twee thema's, toegevoegd in twee bijlagen, zijn standpunt in dezen wil onderbouwen. Het eerste thema krijgt als titel mee 'de rode draad van het evangelie in de NBV' en raakt aan de eenheid van de Schriften, waarbij de vraag wordt gesteld of de NBV, om het maar even zo te noemen, de messiaanse betekenis van OT-teksten niet weg vertaalt. Bij dit thema constateren we overeenkomsten met wat ds. E. Heres schrijft over messiaanse teksten. Ook in de brief van broeder en zuster Koops-Reitsema (waaraan adhesie is betuigd door br. J.P. Dwarshuis) worden teksten aangehaald die door ds. Van der Sloot besproken worden.

Het tweede thema wordt als volgt geformuleerd: 'gerechtvaardigd *door of op grond van* het geloof?' waarbij de vraag aan de orde is of de NBV hier niet in strijd komt met de confessie op het punt van de leer van de rechtvaardiging door het geloof. Bij dit thema constateren deputaten een overeenkomst met het revisieverzoek van de kerkenraad te Katwijk, dat in de ogen van deputaten het meest vergaande revisieverzoek is. Voor deze kerkenraad is het punt van bezwaar dat de NBV (zeker in de brief van Paulus aan de Romeinen) 'de traditionele Gereformeerde interpretatie (zoals ook in de belijdenis verwoord) zo goed als uitgesloten wordt'. Expliciet wordt verwezen naar de Nederlandse Geloofsbelijdenis, artikel 22, en de Heidelbergse Catechismus, vraag en antwoord 60 en 61.

Voordat we op deze zaken in gaan, willen we iets opmerken over wat je de geestelijkheid van een vertaling zou kunnen noemen. Dit naar aanleiding van wat ds. Van der Sloot schrijft over de onmisbare noodzaak van de verlichting door de Heilige Geest om Gods Woord goed te kunnen begrijpen en de problemen die hij op dit gebied bij de NBV signaleert (par. 2).

Vervolgens willen we hieronder nagaan of er bij de NBV terecht gesproken kan worden van Schriftuurlijke en confessionele bezwaren die aantoonbaar zouden voortkomen uit een bepaalde theologische vooringenomenheid van de vertalers van de NBV. We sluiten aan bij de thema's die ds. Van der Sloot noemt en zullen hier cruciale bijbelteksten bespreken die niet alleen door ds. Van der Sloot, maar ook door de andere scribenten worden genoemd. We zullen straks ingaan op teksten die ds. Van der Sloot noemt als het gaat over 'de rode draad van het evangelie in de NBV' en die ds. Heres messiaanse teksten noemt (par. 3). Daarna gaan we in op wat we nu maar even kort aanduiden met 'de rechtvaardiging door het geloof' (par. 4).

Ook zal aandacht gegeven worden aan de verzoeken van ds. E. Heres (par. 5) en van broeder en zuster Koops-Reitsema (met een adhesiebetuiging van broeder J.P. Dwarshuis) (par. 6).

par. 2. Is geloof een voorwaarde om de Bijbel goed te kunnen vertalen?

Deze vraag stelden deputaten al hardop in hun vorige rapport aan de Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 in paragraaf 7.3.4, en daar formuleerden zij ook een antwoord op deze vraag. Er werd onder andere het volgende gezegd: 'De ervaring van bijbelvertalers is, dat verschillen van inzicht omtrent vertaalproblemen zelden zijn terug te voeren op de verschillende geloofsovertuiging van de vertalers (G. Kloppenburg in: *Naar een nieuwe kerkbijbel* (2001), blz. 63). Ook hier geldt: juist het feit dat de vertalers en supervisors uit de breedte van kerkelijk Nederland en Vlaanderen komen, behoedt de vertalers voor eenzijdigheid en subjectivisme. Niet de eenheid in geloofsovertuiging, maar de eenheid in vertaalopvatting is bepalend voor een betrouwbare en consistente verta-

ling. En even verder: 'In de praktijk blijkt dat ook mensen die geen gereformeerde geloofsovertuiging hebben zeer wel in staat zijn te werken aan een mooie en zorgvuldige vertaling. Dat is mogelijk doordat God zijn Woord heeft gegeven in gewone talen. Daarmee openbaart God zich binnen dimensies waar menselijke taal- en vertaalregels gelden. Zo heeft God zich in zijn Woord verstaanbaar gemaakt: voor mensen die horen en begrijpen, maar vaak toch niet luisteren (Mar. 4:9). Het mag ons nederig maken dat ook mensen met wie we ons geestelijk minder verwant voelen, ons het Woord van God aanreiken in onze eigen taal.' Dit sluit aan bij wat Prof.dr. J. van Bruggen opmerkte (in *Naar een nieuwe kerkbijbel*, blz. 31) ten aanzien van wat hij het geestelijk aspect van een bijbelvertaling noemt: 'Voor sommigen betekent de geestelijkheid van een vertaling ook dat de vertaler een geestelijk mens moet zijn. Nu is het zeker waar dat een vijand van de Schrift niet zo geschikt is om die tekst met liefde te vertalen. Van vertalers en medewerkers mag een persoonlijke affiniteit met de bronnen voor het christelijk geloof verwacht worden. Het is echter bekend dat de vertalers van de NBV verschillen in geloofsovertuiging kennen. Zal dit leiden tot een verdeeld product? Het lijkt me niet nodig. De vertaler geeft niet zijn eigen opinies weer over de tekst, maar hij of zij geeft de inhoud van de tekst. En voorts beschermen de vertaalregels de tekst tegen het binnenstromen van de eigen ideeën van de vertaler. Men moet een vertaling meten aan het product, niet aan de vertalers.'

In hun vorige rapport schreven deputaten op blz. 45 onder andere ook: 'Bij de NBV gold als belangrijk vertaalprincipe: 'Het vertalen gaat aan de theologie vooraf' (A.1.3). Nu kan men hierbij terecht opmerken dat dit een nastrevenswaardig maar onhaalbaar principe is. Toch moet de bedoeling achter dit principe gewaardeerd worden. Men heeft de teksten zelf willen laten spreken, zonder ze te onderwerpen aan bewuste of onbewuste eigen opvattingen. De vertalers waren en zijn daarop aan te spreken. Als de vertalers hun werk goed doen, hoeven zij niet in conflict te komen met de belijdenissen. Wij geloven immers dat de belijdenissen de Bijbel naspreken, zonder er iets aan toe te voegen of af te doen.

De vertalers werken dus niet vanuit een bepaalde theologie, maar dat wil niet zeggen dat vertaalbeslissingen niet theologisch relevant zijn of geen theologische implicaties kunnen hebben. Het is mogelijk dat in de uitwerking van de vertaalwerkzaamheid bepaalde tendensen komen bovendrijven. Men heeft dit willen voorkomen door een grote groep supervisors afkomstig uit vele kerken en geloofsgemeenschappen aan te stellen. Het was hun taak de vertaling kritisch te lezen en te beoordelen en haar te behoeden voor onder meer theologische eenzijdigheid.'

De vraag die door de ingediende stukken wordt opgeroepen is of er in de NBV in elk geval in de genoemde punten/bijbelteksten bepaalde tendensen komen bovendrijven die Schriftuurlijke en confessionele bezwaren met zich meebrengen. We willen daar nu concreet op in gaan.

par. 3. De rode draad van het evangelie/messiaanse teksten/eenheid van de Schriften

3.1. Algemeen

Wat opvalt bij het commentaar op de vertaling van enkele kernteksten in het OT die op de Messias betrokken worden, is dat deze teksten uitsluitend gelezen worden vanuit de kennis van de vervulling in het NT en vervolgens messiaans ingevuld worden. De vertalers van de NBV wordt verweten dat zij geen oog hebben voor de eenheid van de Schriften.

Volgens deputaten wordt er bij deze benadering uit het oog verloren dat, terugkijkend vanuit het NT, het duidelijk is dat deze teksten uiteindelijk hun volledige heenwijzing/vervulling vinden in Jezus Christus, maar dat vooruitkijkend vanuit de directe context van de teksten in kwestie gezegd kan worden dat deze Messias nog niet direct duidelijk in beeld zal zijn gekomen. De eenheid van de Schriften is pas te voorzien wanneer de Heilige Schrift compleet is. De eerste lezers/hoorders begrijpen dus niet dadelijk alles wat de Eerste Auteur, de Heilige Geest, als boodschap in de tekst legt.

Door bepaalde OT-teksten uitsluitend door een messiaanse bril te lezen, wordt ook uit het oog verloren dat onderweg in de periode tot aan de messiaanse vervulling ook andere vervullingen (kunnen) hebben plaatsgehad of zelfs nog steeds plaatshebben. Misschien is het goed om nog eens te verwijzen naar ons vorige rapport (par. 7.2): 'We belijden dat de ware en volkomen leer van de verlossing vervat is in het Oude én Nieuwe Testament. De Bijbel bevat een enorme diversiteit aan geschriften die toch met elkaar een eenheid vormen. Door het geloof weten we dat Jezus Christus de vervulling is van de messiaanse beloften in het Oude Testament en dat het in de hele Bijbel gaat om Gods plan met de wereld.'

We geloven dus in de eenheid van de Schriften. De eenheid van de Schriften is echter niet iets dat erin of eruit vertaald kan worden. Het is wel mogelijk meer of minder recht te doen aan citaten en verwijzingen.'

Verder is het goed te bedenken dat OT-teksten in het NT niet direct uit de Masoretische tekst geciteerd worden, maar vanuit een vertaling, o.a. de Septuaginta, en dat deze teksten bovendien op een andere manier geciteerd worden dan in de Westerse wereld gebruikelijk is. Dus a) de citaten zijn geen letterlijke citaten direct uit de brontekst en b) de citaten worden aangepast aan het doel van de tekst waarin zij geciteerd worden.

Eerst volgt hier nu een bespreking van een aantal teksten (par. 3.2), daarna zal uit deze bespreking een conclusie worden getrokken (par. 3.3).

3.2. Bespreking van teksten

Als eerste willen we noemen **Genesis 3:15**. We citeren wat deputaten daarover schreven in hun rapport aan de Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 op bladzijde 41: 'In het Oude Testament komt vaak het Hebreeuwse woord *zèra*' voor: 'zaad' of 'nageslacht'. Het is een collectief begrip. Dat wil zeggen dat het woord in het enkelvoud staat, maar dat het verwijst naar iets dat in de werkelijkheid meervoudig is. De NBV vertaalt het vaak met 'nakomelingen', bijvoorbeeld in Genesis 12:7, 13:15 en 28:13, waar het gaat om de nakomelingen van Abraham. In Galaten 3:16 verwijst Paulus naar de weergave van deze teksten in de Septuaginta, de Griekse vertaling van het Oude Testament. In de Septuaginta wordt het Hebreeuwse woord voor zaad in het Grieks met een enkelvoud vertaald, terwijl de vertalers ook voor een meervoud hadden kunnen kiezen. De NBV heeft dit weergegeven met het woord 'nakomeling'. Paulus voert op grond van het gebruikte enkelvoud aan dat eigenlijk Christus is bedoeld. Het verband tussen Galaten 3:16 en de teksten in Genesis zou iets duidelijker zijn als in Genesis met het ook in het Nederlands collectieve begrip 'nageslacht' werd vertaald. In Genesis 3:15 komt hetzelfde collectieve begrip *zèra*' voor: 'Vijandschap sticht ik (...) tussen jouw nageslacht en het hare, zij verbrijzelen je de kop, jij bijt hen in de hiel' (NBV). Merkwaardig is de overgang van het enkelvoud van het woord 'nageslacht' naar het meervoud in het vervolg: 'zij', 'hen'. In het Hebreeuws wordt hier nadrukkelijk het enkelvoud gebruikt. Hoewel deze tekst niet wordt aangehaald in het Nieuwe Testament, ziet de gereformeerde traditie hierin een verwijzing naar Jezus Christus.'

Deze tekst, de 'moederbelofte', is door de kerk van alle tijden ook steeds zó uitgelegd, dat er twee soorten mensen op aarde zouden komen, het nageslacht van de slang (de ongelovigen/de wereld) en het nageslacht van de vrouw (de gelovigen/de kerk). Uiteindelijk heeft Jezus Christus als dé nakomeling van de vrouw de duivel en zijn aanhangers overwonnen. Maar net zo min als de slang in Genesis 3:15 zonder enige voorkennis direct als de duivel in eigen persoon te identificeren is, mag het 'zaad' direct met een hoofdletter geschreven worden. In deze tekst wordt in eerste instantie het nageslacht van de slang tegenover het nageslacht van de vrouw gezet. Wie het nageslacht van de slang is/zijn en wie het nageslacht van de vrouw is/zijn, wordt in de loop van de geschiedenis duidelijk.

De vertaling in de NBV bemoeilijkt een messiaanse interpretatie onnodig. Tegelijk is de vertaling in taalkundig opzicht merkwaardig te noemen. Daarom komt deze tekst wat deputaten betreft zeker in aanmerking voor revisie.

Wat betreft **Genesis 12:3** kan verwezen worden naar wat deputaten schreven in hun rapport aan de Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005 op bladzijde 48: 'Op het gebied van het bijbelvertalen is er één geschilpunt dat duidelijk is terug te voeren op theologische vooronderstellingen: dit betreft het geloof in de eenheid van de Schriften en de consequenties daarvan voor de vertaling. In Genesis 12:3 bijvoorbeeld, zijn op grond van het Hebreeuws twee interpretaties mogelijk. De hoofdttekst in de NBV heeft: 'Alle volken op aarde zullen wensen gezegend te worden als jij.' In een noot wordt de alternatieve vertaling geboden: 'Door jou zullen alle volken op aarde gezegend worden.' De vertaling die in de noot gegeven wordt, sluit aan bij de manier waarop dit vers in Handelingen 3:25 en Galaten 3:8 geciteerd wordt. Voor vertalers die uitgaan van de eenheid van de Schrift zou dat voldoende redenen kunnen zijn om deze vertaling in de hoofdttekst op te nemen.'

Toch zijn ook andere overwegingen mogelijk, juist op grond van het woordgebruik elders in Genesis en in het Oude Testament in verschillende contexten. Dit wordt in het hier volgende excurs nader uitgewerkt.

De NBV heeft in Genesis 12:3 voor de betekenis gekozen die in de woordenboeken van Koehler/Baumgartner (oude en herziene versie) bij de *nif'al* van de wortel *brk* aangegeven staat. In de noot bij deze tekst geven de vertalers aan dat de vertaling 'Door jou zullen alle volken op aarde gezegend worden' ook mogelijk is. De wortel *brk* komt voor in de stammen *qal* (alleen passief participium, 71x), *nif'al* (3x), *pi'el* (235x), *pu'al* (12x), *hitpa'el* (6x). Het passief deelwoord van de *qal* heeft twee betekenissen: 'gezegend' of 'geloofd, geprezen'. Op de drie plaatsen waar de wortel in de *nif'al* gebruikt wordt (Gen. 12:3, 18:8 en 28:14) heeft de *nif'al* dezelfde betekenis. De *pi'el* heeft dezelfde betekenissen als de *qal*: 'zegenen' en 'loven, prijzen'. De *pu'al* heeft 10x de betekenis 'gezegend zijn/worden' en 2x de betekenis 'geprezen zijn'. De *hitpa'el* wordt op 2 of 4 plaatsen gebruikt in dezelfde betekenis als de *nif'al* (Gen. 22:18, 26:4, Jer. 4:2 en Psalm 72:17) en op 2 plaatsen in de betekenis 'zich zegenen, zich gelukkig prijzen'. In het Klassiek Hebreeuws heeft een aantal wortels nog een passieve grondstam, maar in de meeste gevallen is de passieve betekenis van de grondstam ondergebracht bij de stam *nif'al*. De *nif'al* is verder reflexief, mediaal of reciprook ten opzichte van de *qal*. De *pi'el* heeft als passieve tegenhanger de *pu'al* en soms wordt de passieve betekenis van de *pi'el* weergegeven door de *hitpa'el*. De *hitpa'el* is reflexief, mediaal of reciprook ten opzichte van de *pi'el*. De *nif'al* en *hitpa'el* hebben dus grote overeenkomsten in betekenis en kunnen dan ook onderling uitgewisseld worden. Bij de wortel *brk* is de *pi'el* de meest voorkomende stam en heeft dezelfde betekenissen als de grondstam, waarbij moet worden opgemerkt dat er van de grondstam geen actieve vormen voorkomen. Dus de actieve betekenissen 'zegenen' en 'loven/prijzen' komt 235x voor. De passieve betekenissen 'gezegend' en 'geloofd/geprezen' worden weergegeven door de *pu'al* en het passief deelwoord van de *qal*. Deze passieve betekenissen komen respectievelijk 10x en 71x voor, dus in totaal 81x. Afgezien van de twee plaatsen waar de *hitpa'el* gebruikt wordt in de reflexieve betekenis 'zich zegenen, zich gelukkig prijzen', zijn er 5 plaatsen waar de *nif'al* en de *hitpa'el* gezien de context onderling uitwisselbaar in dezelfde betekenis gebruikt worden, namelijk de *nif'al* in Gen. 12:3, 18:8, 28:14 en de *hitpa'el* in 22:18 en 26:4. Het is mogelijk dat dit een passieve betekenis is ten opzichte van *qal/pi'el*. Dit zijn allemaal teksten uit het bijbelboek Genesis. De 2 andere plaatsen waar de *hitpa'el* in een bijzondere betekenis gebruikt wordt zijn Jeremia 4:2 en Psalm 72:17. In deze twee gevallen is het duidelijk dat de *hitpa'el* géén passieve of reflexieve betekenis heeft:

Jeremia 4:2

NV-51: 'dan zult gij zweren: "zo waar de HERE leeft", in waarheid, recht en gerechtigheid, en de volken zullen elkander in Hem de zegen toebidden en in Hem zich beroemen.' NBV: 'maar zweer waarachtig, eerlijk en oprecht: "Zo waar de HEER leeft." Dan willen alle volken worden gezegend als Israël, ze zullen zich met Israël gelukkig prijzen.'

Psalm 72:17

NV-51: 'Zijn naam zij voor altoos, zolang de zon er is, bloeie zijn naam. Mogen alle volken elkander daarmee zegenen, hem gelukkig prijzen.' NBV: 'Zijn naam zal eeuwig bestaan, zijn naam zal voortleven zolang de zon zal schijnen. Men zal wensen gezegend te worden als hij, en alle volken prijzen hem gelukkig.' In deze twee teksten wordt het voorzetsel בְּ, gebruikt om aan te geven wat of wie het ijkpunt is voor de zegenwensen. Dit wordt bevestigd door het gebruik van de stam *pi'el* met het voorzetsel בְּ, in

Genesis 48:20:

NV-51: 'En hij zegende hen te dien dage en zeide: Met u zal Israël zegen toewensen door te zeggen: God make u als Efraïm en als Manasse.' NBV: 'Zo zegende hij hen die dag met de woorden: 'Jullie naam zal worden genoemd in de zegenwensen van de Israëlieten. Ze zullen zeggen: "Moge God u maken als Efraïm en Manasse."'

De betekenis van de *hitpa'el* gecombineerd met het voorzetsel בְּ, in Jer. 4:2 en Psalm 72:17, en de bewoordingen van Genesis 48:20, waar de *pi'el* 'zegenen' met het voorzetsel בְּ, 'met' wordt gebruikt vergezeld van een voorbeeld van een zegenwens, ondersteunt de aanname dat de *hitpa'el* dezelfde betekenis heeft in Genesis 22:18 en 26:4 en vervolgens ook de *nif'al* in Gen. 12:3, 18:18 en 28:14.

De conclusie van het excurs is dat de vertaling in de NBV niet onjuist kan worden genoemd. Door in een voetnoot een andere vertaling weer te geven is ook aandacht gevraagd voor een weergave die meer aansluit bij de manier waarop dit vers in de Griekse brontekst van Handelingen en Galaten wordt geciteerd. Hoewel de keuze van de NBV taalkundig gezien dus beslist niet verkeerd te noemen is, zou het de voorkeur van deputaten hebben dat de vertaling die in de voetnoot werd genoemd in de hoofdtekst werd opgenomen. We zullen dit bij het indienen van de revisievoorstellen bij het NBG onder de aandacht brengen.

Deuteronomium 18:15 Deputaten schreven hierover in hun rapport (2005, pag. 41): ‘Een oudtestamentische tekst die in het Nieuwe Testament wordt geciteerd toegepast, vinden we in Deuteronomium 18:15,18 (NBV): ‘Hij zal in uw midden profeten laten opstaan, profeten zoals ik. Naar hen moet u luisteren (...). Ik zal in hun midden profeten laten opstaan zoals jij. Ik zal hun mijn woorden ingeven, en zij zullen het volk alles overbrengen wat ik hun opdraag.’ In de brontekst staat ‘profeet’ in het enkelvoud. In het Hebreeuws kan dit enkelvoud een enkele profeet aanduiden, maar ook een lijn van profeten. Uit 18:20-22 blijkt dat niet hoeft te worden gedacht aan één enkele profeet. Daarom hebben we er begrip voor dat de NBV hier met een meervoud heeft vertaald.

Petrus citeert in (de Griekse tekst van) Handelingen 3:22 uit Deuteronomium 18 (NBV): ‘Mozes heeft al gezegd: “De Heer, uw God, zal in uw midden een profeet zoals ik laten opstaan; luister naar hem en naar alles wat hij u zal zeggen (...)”.’ Stefanus noemt dezelfde tekst in zijn verdediging (Hand. 7:37). Het is mogelijk dat ook hier de lijn van profeten wordt bedoeld die de Messias hebben aangekondigd, maar het enkelvoud wijst hier sterk in de richting van de Messias zelf. In Johannes 1:21,25 blijkt dat men in Deuteronomium 18 een messiaanse profetie heeft herkend. In het Nederlands is het niet mogelijk om Deuteronomium 18:15,18 zo te vertalen dat zowel het ambt van opeenvolgende profeten als de mogelijke verwijzing naar de messiaanse profeet tot de interpretatiemogelijkheden van de lezer behoren. Door met een meervoud te vertalen ontstaat een breuk tussen de tekst in Deuteronomium en het citaat in Handelingen. Een vertaling in het enkelvoud geeft de tekst mogelijk een sterkere messiaanse betekenis dan uit de brontekst blijkt. Daarbij wordt de vertaalde tekst minder logisch dan de brontekst. De vertalers zouden dit dilemma kunnen oplossen door bij Deuteronomium 18 een noot op te nemen met de vermelding dat ook vertaald kan worden met ‘een profeet’.

We voegen hieraan toe dat de keuze van de NBV om אֲבִיבִים met een meervoud ‘profeten’ te vertalen, gebaseerd is op de context, omdat het hier gaat om profeten in het algemeen. De aankondiging van Mozes heeft in eerste instantie betrekking op al die profeten uit het OT die in de voetsporen van Mozes gingen (Zie: G. Kwakkel, ‘Iemand als Mozes, Deuteronomium 18 : 9-22 en de identiteit van de profeet’, in: *Wonderlijk gewoon*, TU-reeks nr 3, De Vuurbaak 2003). Het enkelvoud ‘een profeet’ zal ook volgens Kwakkel distributief of iteratief of collectief opgevat moeten worden. Maar dat wil niet zeggen dat een messiaanse interpretatie door de NBV uitgesloten is.

Ook een messiaanse interpretatie van **Jesaja 7:14** blijft in de NBV mogelijk. Het Hebreeuwse woord עַלְמָה betekent ‘jonge vrouw’ en niet ‘maagd’. Voor een fysiek maagdelijk meisje heeft het Hebreeuws een ander woord, הַלְוִיָּהּ. Dat in Matteüs 1:23 dit vers geciteerd wordt met het Griekse woord voor ‘maagd’, betekent niet dat je alsnog Jesaja 7:14 moet aanpassen. Heeft het OT soms verbetering nodig? De NBV-weergave van Jesaja 7:14 is verder ook vertaalkundig helemaal correct. Het perfectum (suffixconjugatie) van een werkwoord dat een geestelijke of lichamelijke gesteldheid of een toestand of eigenschap aanduidt, moet in de meeste gevallen in het Nederlands met een tegenwoordige tijd weergegeven worden. Zeker gezien de combinatie met הַנְּחִיָּה aan het begin van de zin is de weergave met een tegenwoordige tijd vereist. Want הַנְּחִיָּה wordt hier gebruikt om een feit te introduceren, waarop de daaropvolgende verklaring wordt gebaseerd (zie Bruce K. Waltke & M. O’Connor, *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Winona Lake: Eisenbrauns, 1990, p. 676). Voor de toekomstige tijd van toestandswerkwoord wordt in het Hebreeuws een imperfectum (prefixconjugatie) gebruikt en dat staat hier dus niet. De toevoeging ‘spoedig’ is gebaseerd op het feit dat de vorm van het werkwoord ‘baren’ een deelwoord is: ‘zij is barend een zoon’. Het deelwoord heeft hier de functie van een futurum instans: ‘zij staat op het punt te baren’. Je kunt de vraag stellen: waarom de helemaal correcte weergave van het Hebreeuws verlaten voor het terugplakken van een citaat uit het NT? En waarom zou deze profetie ook niet een teken zijn geweest in de tijd van Jesaja zelf? Tegelijk geldt: zelfs dan kan gezegd worden dat het een teken is dat ook verwijst naar een verre toekomst.

Een andere tekst die in het NT op een bepaalde manier geciteerd wordt is **Habakuk 2:4**. In Romeinen 1:17 en Galaten 3:11 wordt deze tekst als volgt weergegeven: 'De rechtvaardige zal leven door geloof.' Maar het Hebreeuwse woord אֱמוּנָה betekent niet 'geloof', maar 'trouw, betrouwbaarheid'. Ook hier geldt dat de vertaling van de tekst in het OT niet kan worden bepaald door de manier waarop hij in het NT geciteerd wordt.

Tenslotte behandelen we hier **Zacharia 6:11-13**. De NBV vertaalt hier: 'Laat van het goud en zilver een kroon maken en zet die op het hoofd van de hogepriester Jozua, de zoon van Jozadak. Zeg tegen hem: "Dit zegt de HEER van de hemelse machten: Let op, een man met de naam Telg, die aan de stam zal uitbotten, herbouwt de tempel van de HEER. Hij is het die de tempel van de HEER zal herbouwen; hij is het die de koninklijke waardigheid zal dragen en zal heersen vanaf zijn troon. Er zal ook een priester zijn op een eigen troon, en samen zullen zij het land in goede vrede besturen".' Vergelijk de vertaling NV-51 van Zacharia 6:12-13: 'Zo zegt de HERE der heerscharen: zie, een man, wiens naam is Spruit. Deze zal uit zijn plaats uitspruiten en hij zal de tempel des HEREN bouwen. Ja, hij zal de tempel des HEREN bouwen en hij zal met majesteit bekleed zijn en als heerser zitten op zijn troon; en hij zal priester zijn op zijn troon; heilzaam overleg zal er tussen hen beiden zijn.' De vertaling van 1951 is onduidelijk. Het lijkt alsof de woorden 'en hij zal priester zijn op zijn troon' betrekking hebben op de man wiens naam is Spruit. Maar waar verwijst dan de laatste regel op naar: 'heilzaam overleg zal er tussen hen beiden zijn'? Wie zijn die 'hen beiden'? Opvallend is de puntkomma tussen 'als heerser op zijn troon' en 'en hij zal priester zijn op zijn troon'. Gaat het dan toch om twee personen?

laatste deel vers 12:

NBV: *Let op, een man met de naam Telg, die aan de stam zal uitbotten, herbouwt de tempel van de HEER*

In de Hebreeuwse tekst wordt aan het begin van de godsspraak de aandacht getrokken met behulp van het woordje הִלֵּךְ, 'zie/let op' en vervolgens wordt een man geïntroduceerd die אֱמוּנָה 'Spruit/Telg' heet. Het woordje 'man' is grammaticaal onbepaald. De zin 'Spruit/Telg is zijn naam' kan worden opgevat als een relatieve bijzin of een asyndetische omstandigheidszin. Het daarop volgende zinsdeel 'en van onder hem zal hij uitspruiten' is een syndetische omstandigheidszin. Het voegwoord is daar disjunctief, wat aangegeven wordt door de woordvolgorde: de werkwoordsvorm volgt niet direct op het voegwoord. De omstandigheidszin geeft achtergrondinformatie en maakt geen onderdeel uit van het verloop van de handelingen. De NBV geeft dit correct weer met een betrekkelijke bijzin. De hoofdzin wordt weer ingeleid door een voegwoord. De werkwoordsvorm is een perfectum consecutivum in de betekenis van een toekomstende tijd: 'zal herbouwen'.

eerste deel vers 13 (afgegrensd met versdeler atnâch):

NBV: *Hij is het die de tempel van de HEER zal herbouwen; hij is het die de koninklijke waardigheid zal dragen en zal heersen vanaf zijn troon*

Aan de twee eerste persoonsvormen van het werkwoord (twee imperfectumvormen in de betekenis van toekomstende tijd) gaat een zelfstandig persoonlijk voornaamwoord vooraf, om de persoon van de werkwoordsvormen te benadrukken. De NBV geeft dit correct weer met 'hij is het die zal herbouwen' en 'hij is het die zal dragen'. Dan volgt tweemaal het voegwoord *we-* + perfectum. De eerste is op te vatten als een perfectum consecutivum die de voorafgaande imperfectumvorm voortzet, de tweede is een nevenschikt perfectum, dat met de eerste perfectumvorm een hendiadys vormt. De vertaling van 1951 en de NBV geven dit correct weer, respectievelijk 'hij zal als heerser zitten op zijn troon' en 'zal heersen vanaf zijn troon'.

middelste deel van vers 13 (afgegrensd met de versdeler zâqêf qâtôn):

NBV: *Er zal ook een priester zijn op een eigen troon*

Dit zinsdeel begint met een voegwoord gecombineerd met een perfectum, in de betekenis van een toekomstende tijd. Hier zijn twee vertalingen mogelijk: a) en hij zal een priester zijn op zijn troon (dan is 'en hij zal priester zijn' een nevenschikte zin ten opzichte van 'hij zal als heerser zitten op zijn troon'); b) en er zal een priester zijn op zijn (eigen) troon (dan is 'en er zal een priester zijn op zijn troon' een nevenschikte zin ten opzichte van vers 12b-13a). De vertaling van 1951 kiest voor de eerste optie, de NBV net als de Groot-Nieuwsvetaling en de Willibrordvertaling de tweede. De keuze voor de tweede optie is vooral gebaseerd op het laatste deel van vers 13.

laatste deel van vers 13:

NBV: *en samen zullen zij het land in goede vrede besturen*

Letterlijke weergave: 'en een beraadslaging van vrede zal er zijn tussen hen beiden'. Nu er verwezen wordt naar 'hen beiden' is het voor de hand liggend om de twee tronen te scheiden. Waar verwijst anders dat 'hen beiden' naar? Terugkijkend naar de manier waarop het begin van vers 13 wordt gekoppeld aan de persoon van vers 12, valt op dat een zelfstandig persoonlijk voornaamwoord bij het werkwoord 'zijn' ontbreekt. Als het middelste zinsdeel van vers 13 ook betrekking heeft op de persoon die in vers 12 genoemd wordt, zou eenzelfde koppeling te verwachten zijn als aan het begin van vers 13, temeer daar er iets nieuws geïntroduceerd wordt: וְעַסְכֵּן כֹּל־עַוְהָיָה יְאוּהוּ, 'en hij is het die priester zal zijn op zijn troon'. Het koningschap van Juda kon niet gecombineerd worden met de functie van priester, omdat dat ambt was voorbehouden aan de afstammelingen van Levi.

Gaat met de weergave van de NBV de messiaanse verwijzing naar een hogepriester en koning ineen verloren? Onzes inziens niet. Het is opvallend dat niet Zerubbabel, de afstammeling van David (1 Kron. 3:16-20), de kroon op het hoofd krijgt, maar Jozua, de hogepriester. Normaal droeg de hogepriester een tulband (zie ook Zacharia 3!). De hele handeling is een profetie, niet alleen de woorden. Het feit dat de hogepriester de koningskroon op zijn hoofd gezet krijgt verwijst zelf al naar een bijzondere vervulling. Dit neemt niet weg dat in Jozua's tijd er al een vervulling van de belofte van de herbouw van de tempel is geweest. In Zacharia 4 wordt ook al gezegd dat Zerubbabel de tempel eigenhandig zal voltooiën. In het bijbelboek Ezra wordt het verhaal daarvan verteld.

3.3. Conclusie

Doet de NBV in de weergave van bovengenoemde OT-teksten tekort aan de eenheid van de Schriften? Volgens deputaten niet. Weliswaar worden er taalkundig gezien wel eens keuzes gemaakt die we misschien liever anders hadden gezien. Maar dit betekent nog niet dat de eenheid van de Schrift in de NBV geweld aangedaan wordt. Bovendien: het is aan de uitlegger, niet aan de vertaler, om duidelijk te maken op welke manier het NT teruggrijpt op het OT. Verder moet niet uit het oog worden verloren dat het origineel en een vertaling nooit helemaal uitwisselbaar zijn. In een vertaling kunnen nooit alle elementen van een tekst op alle niveaus volledig overgebracht worden. De vertaler moet noodgedwongen selecteren welke elementen hij overbrengt en bovendien moet hij elementen toevoegen, omdat de doeltaal daarom vraagt. Een tekst kan het beste in de oorspronkelijke taal gelezen worden, maar dan is wel een uitstekende beheersing van die taal vereist. Wie de taal van het origineel middelmatig beheerst heeft meer aan een goede vertaling. Maar het blijft altijd een vertaling! Onze kerken stellen niet voor niets de eis aan predikanten dat zij de grondtalen van de bijbel bestuderen om het Woord van God te kunnen uitleggen.

par. 4. 'De rechtvaardiging door het geloof'

4.1. Algemeen

In deze paragraaf gaan deputaten vooral in op de vertaling van teksten uit de brief van Paulus aan de Romeinen in de NBV. De vraag is: komen we hier een vertaaltendens op het spoor waarbij de traditionele Gereformeerde interpretatie (Katwijk) van de brieven van Paulus zo goed als uitgesloten wordt? En moeten we misschien constateren dat er ook op dit punt Schriftuurlijke en confessionele bezwaren kleven aan de NBV?

Het is van belang om, en dat zij hier eerst vooraf opgemerkt, bij de bespreking van de teksten uit Romeinen in rekening te brengen dat in de NBV de Griekse woorden *dikaio-oo*, *dikaiosunè* en afleidingen daarvan niet concordant maar contextueel worden vertaald, afhankelijk van hoe de betekenis in de context het beste kan worden weergegeven. Bijvoorbeeld:

dikaiosunè theou – dat God als rechtvaardige aanneemt (Rom. 1:17); God schenkt vrijspraak (Rom. 3:22); (dat wij) rechtvaardig voor God konden worden (2 Kor. 5:21)

dikaiosunè – dat hij rechtvaardig was (4:11, 25-26); gerechtigheid (4:13, 25-26); middel tot verzoening (3:25/26); rechtvaardig (1 Kor. 1:30).

dikaion – rechtvaardig (3:25-26)

ho dikaios – de rechtvaardige (Rom. 1:17)

edikaioothè – als rechtvaardige zou zijn aangenomen (4:2)

dikaiousthai - wordt vrijgesproken

dikaionta – vrijspreekt (4:5, 3:25-26)

elogisthè eis dikaiosunè – het werd hem als een daad van gerechtigheid toegerekend. (4:3);

logizetai eis dikaiosunè – wordt rechtvaardig verklaard (4:5,6)

logisthenai tèn dikaiosunèn - zodat zij als rechtvaardigen konden worden aangenomen (4:11)

Het voordeel van contextueel vertalen is dat verschillende nuances en aspecten van deze begrippen in de vertaling een plaats krijgen, bijvoorbeeld negatief (het vrijspreken van schuld) en positief (het rechtvaardig verklaard worden). Zo krijgt de bijbellezer een beter beeld van wat Paulus bedoelt. Nadeel is dat de vertalers keuzes kunnen maken die exegeten liever anders hadden gezien. Bij concordant gebruik van zoveel mogelijk hetzelfde Nederlandse begrip krijgen exegeten meer ruimte om uit te leggen wat de bedoeling zou kunnen zijn. Het nadeel van concordant vertalen is dat de tekst veel ondoorgrondelijker wordt.

Bij contextueel vertalen is het wel belangrijk om na te gaan of de bedoeling van de tekst gerespecteerd wordt. Daarbij gaat het niet slechts om losse verzen, maar ook om het geheel van de tekst.

Na dit gezegd te hebben willen we nu enkele tekstgedeelten afzonderlijk bespreken (par. 4.2) om daaruit vervolgens weer een conclusie te trekken (par. 4.3).

4.2. Bespreking van teksten

Romeinen 1:16-18

Als de NBV in vers 17 vertaalt: 'in het evangelie openbaart zich dat God enkel en alleen wie gelooft als rechtvaardige aanneemt...' is terecht de vraag te stellen of deze vertaling niet onnodig expliciterend is. Prof.dr. J. van Bruggen zegt in zijn commentaar op de brief aan de Romeinen in de serie CNT (Kok Kampen, 2006) op pagina 36-37 over deze vertaling: 'De NBG 1951 geeft de volgende vertaling van de woordgroep *ek pisteos eis pisti*: 'Uit geloof tot geloof'. Deze vertaling past bij de *intensiverende* opvatting van deze woordgroep. De uitleg is dat het hier gaat om geloof all-in: geloof en niet anders! De NBV lijkt deze intensiverende uitleg te volgen maar dan in *beperkende* zin: '(dat God) enkel en alleen wie gelooft (aanneemt)'. In het Grieks wordt de woordgroep echter verbonden aan het werkwoord *apokaluptein* ('openbaren'). De gerechtigheid van God wordt *openbaar* in het evangelie van geloof tot geloof. De NBV vertaalt *apokaluptein* enigszins afwijkend ('openbaart zich') en daardoor wordt het mogelijk het werkwoord 'aannemen' in te voegen: 'In het evangelie openbaart zich dat God enkel en alleen wie gelooft als rechtvaardige aanneemt'. Deze interpreterende transformatie heeft zich echter nodeloos verwijderd van de Griekse zin, die als volgt kan worden weergegeven: 'Gerechtigheid van God wordt daarin [in het evangelie] immers openbaar van geloof tot geloof'. Impliciet bevat deze zin natuurlijk ook de boodschap dat men 'enkel en alleen' door geloof wordt 'aangenomen'. Maar het accent ligt hier op iets anders. Het accent ligt op het evangelie als gebeurtenis van verkondiging in de tijd'. Ook Klaas Spronk heeft zich kritisch uitgelaten over deze vertaling in het boek *Het verhaal van een vertaling* (Heerenveen, 2005) op pagina 177-178. Zijn conclusie is: 'Omdat in de NBV geen uitleg geboden wordt naast de vertaling, kan men zich afvragen of het niet verstandiger geweest zou zijn om hier met een wat voorzichtiger vertaling te komen. De vertalers wijzen terecht op het feit dat dit thema nog vaak aan de orde zal komen in de brief. Dat betekent ook dat de tekst nog de kans krijgt of moet krijgen om zichzelf uit te leggen.'

Vraag is wel of de NBV ons in dit vers meteen dringt in de richting van een interpretatie die tegen de boodschap van de bijbel en tegen de belijdenis in zou gaan. Dit is op grond van deze ene tekst niet uit te maken. Daarvoor zal gekeken moeten worden naar de tekst in zijn verband. Deputaten hebben ten aanzien daarvan al eerder met argumenten aangegeven dat zij geen reden hebben om aan te nemen dat de vertalers van de NBV zich door een bepaalde theologische vooringenomenheid hebben laten leiden waardoor zelfs een bepaalde tendens in de vertaling op te merken zou zijn. Tegelijk kan gezien het bovenstaande wel de conclusie worden getrokken dat er op grond van taalkundige argumenten voldoende reden is om de vertaling van deze tekst in het traject van de revisie voor te leggen aan het NBG.

Romeinen 3:21-26

Ten aanzien van deze verzen zou de vraag gesteld kunnen worden of de NBV niet teveel in beperkende zin vertaalt als in vers 22 het Griekse *dikaiosunè* wordt weergegeven met: 'vrijspraak'. Is dit geen versmalling en sluit dit andere interpretatiemogelijkheden niet teveel uit? Het is interessant om ook hier Prof. dr. Van Bruggen aan het woord te laten. In zijn hierboven al genoemde commentaar merkt hij in Excurs 3 op pagina 248 op: 'In Romeinen 3,21-26 beschrijft de passieve vorm van het werkwoord *dikaion* hoe mensen vrijgesproken en gerechtvaardigd worden (3,24). Dit is te danken aan de actieve rechtvaardiging door God die vrijspreekt (*dikaion* 3,26). Er staat echter niet dat zij een 'Gods-gerechtigheid' (*dikaiosunèn theou*) ontvangen. De woordgroep 'Gods gerechtigheid' (3,21.22.25.26) blijft betrokken op Gods eigen gerechtigheid die geopenbaard wordt en waarover wet en profeten al getuigen (3,21). Gods gerechtigheid richt zich op allen die geloven, zonder onderscheid (3,22). Hij demonstreert zijn gerechtigheid in de nieuwe verzoeningsdienst (3,25-26). Hij zelf is rechtvaardig (3,26)!' In zijn commentaar op Romeinen 3:24 (pagina 64) tekent Van Bruggen bij dit vers aan dat Paulus hier gebruik maakt van een specifiek woord dat oorspronkelijk betekent 'bevrijding door loskoop, door het betalen van losgeld' (*apolutroosis*) en dat het in de context van Romeinen 3 gaat om een specifieke bevrijding van *schuldigen*.

Je zou dit vrijspraak kunnen noemen. Blijkens deze exegese gaat het er dan in de context van Romeinen 3 om hoe God, die zelf rechtvaardig is, zijn gerechtigheid aan mensen wil bewijzen, namelijk door iedereen vrij te spreken die in Christus gelooft en hen zo als rechtvaardigen aan te nemen. Als we de exegese van Van Bruggen volgen, zou je kunnen stellen dat het Griekse *dikaiosunè* in combinatie met *theou* 'gewoon' weergegeven had kunnen worden met 'Gods gerechtigheid', maar dat het (en dat ook als we de interpretatie van Van Bruggen volgen) vanuit de context alleszins begrijpelijk is dat hier voor de vertaling 'vrijspraak' is gekozen, temeer daar in vers 21 al over Gods gerechtigheid was gesproken en de vertalers vers 22 ongetwijfeld (gezien de dubbele punt achter vers 21) hebben opgevat als een nadere explicatie van vers 21. Als dat het geval is, kun je zeggen dat de vertaling vooral is ingegeven door taalkundige argumenten: er is gekozen voor een betekenis die kan gelden als nadere explicatie binnen een bepaalde context. Men zou de vertaling met 'vrijspraak' in vers 22 wellicht een versmalling kunnen noemen, als men de directe context waarin dit woord staat buiten beschouwing zou laten. Bovenstaande kan ook aantonen dat het verwijt dat de vertalers van de NBV zich zouden laten leiden door een bepaalde theologische vooringenomenheid in elk geval op dit punt geen stand houdt. Zelfs met de interpretatie van Van Bruggen zou je bij een vertaling zoals die van de NBV uit kunnen komen.

Romeinen 3:27-28 We citeren deze tekst in de NBV: 'Kunnen wij ons dan nog ergens op laten voorstaan? Dat is uitgesloten. En door welke wet komt dat? Door de wet die eist dat u hem naleeft? Nee, door de wet die eist dat u gelooft. Ik heb u er immers op gewezen dat een mens wordt vrijgesproken door te geloven, en niet door de wet na te leven.'

Hier zij nog weer opgemerkt wat de deputaten schreven in hun beantwoording aan Van der Sloot n.a.v. de vorige Generale Synode:

"'Door welke wet? Van de werken' wordt in de vertaling geëxpliciteerd tot: 'En door welke wet komt dat? Door de wet die eist dat u hem naleeft?' Vd Sloot legt de vinger bij de vertaling van het vervolg. 'De wet van geloof' wordt hier 'de wet die eist dat u gelooft'. Het is inderdaad mogelijk dat hier te vrijmoedig is geëxpliciteerd. Wij zullen deze kwestie dan ook aan het NBG voorleggen.

We wijzen er echter op dat Romeinen 3:27 in de NBV begint met de woorden: 'Kunnen wij ons dan nog ergens op laten voorstaan? Dat is uitgesloten.' Deze zin maakt het onmogelijk om het geloof dat aan het eind van hetzelfde vers genoemd wordt als een verdienstelijk werk op te vatten.

Overigens komen voor een gereformeerd mens termen als 'eis van geloof en bekering' niet onbekend voor. Denk aan de Dordtse leerregels 2.5 (het evangelie moet verkondigd worden met bevel van bekering en geloof) en het doopformulier dat spreekt van belofte en eis. Deze spreekwijze bedoelt niet te zeggen dat het geloof in zichzelf een verdienstelijk werk is.

Men kan gerust zeggen dat de gelovigen gered worden *omdat* ze geloven. Ze worden gered *op grond van* hun geloof. Wie deze woorden los van het schriftverband leest, zou er de gedachte in kunnen lezen dat het geloof een verdienste is, maar uit het verband blijkt duidelijk genoeg dat die interpretatie niet houdbaar is. (Zie ook Rom. 3:24; 4:5, Hand. 3:16 'het geloof dat Jezus schenkt' (*di' autou*).)"

Romeinen 4 (en Genesis 15:6)

Op de problematiek die hier speelt zijn de deputaten al eerder in gegaan. Zie hiervoor het deputatenrapport dat diende op de Generale Synode van Amersfoort 2005, pagina 46-47. (Zie ook de populaire versie van dit rapport, *De Bijbel als nieuw*, pagina 67.) Ook in de beantwoording aan Van der Sloot van destijds komt dit punt naar voren. Het moge duidelijk zijn dat deputaten al hebben gezegd dat de vertaling van Genesis 15:6 een punt is dat ze voor de eerstkomende revisie van de NBV bij het NBG zullen inbrengen. Deputaten hebben ook al eerder aangegeven dat de vertaling van de NBV hen geen aanleiding geeft om te denken dat ook deze vertaling een symptoom zou zijn van een bepaalde theologische vooringenomenheid bij de vertalers van de NBV.

Ten aanzien van Genesis 15:6 en Romeinen 4:22 is het interessant om de studie van Prof.dr. G. Kwakkel over Genesis 15:6 er eens naast te leggen (*De gerechtigheid van Abram. Exegese van Genesis 15:6*. Kamper Bijdrage XXXV). Op pagina 54-55 merkt hij het volgende op:

“Maar de eigenlijke strekking van Genesis 15:6 in zijn eigen verband is, dat de HERE Abrams houding van geloof en vertrouwen beschouwde als iets waardoor Hij met hem kon verder gaan naar de vervulling van de belofte van eigen nageslacht en een eigen land. Wordt Abrams gelovig vertrouwen dan niet dat ene werk dat God in plaats van alle andere wil aanvaarden, alsof het de volkomen gehoorzaamheid aan zijn wil is? Een eigen prestatie van Abram, die hem rechtvaardig maakt voor God? Dat is alleen al hierom niet het geval, dat de HERE zelf Abram tot zijn gelovig vertrouwen van vers 6b moest brengen. Als de HERE hem niet opgezocht had met zijn beloften van vers 4 en 5, was Abram menselijkerwijs gesproken blijven steken in zijn ongeloofsbeslissing van vers 3. Maar nog belangrijker is, dat vragen als de zojuist gestelde een totaal verkeerde kijk op de aard van Abrams geloof verraden. Abrams geloof was niet anders dan een houding van overgave aan de HERE, die hem het onmogelijke zou geven. Het was geen werk dat je op zich kunt bekijken. Het was niet anders dan leven uit de hand van de gevende God. Daardoor werd het in zijn kern bepaald. Daarom hoeft de oppositie tegen een Remonstrants geloofsbegrip hier niet gevoerd te worden vanuit de exegetisch aanvechtbare stelling dat niet Abrams fides *qua* maar zijn fides *quae* hem tot gerechtigheid gerekend werd. Men kan rustig zeggen, dat Abrams fides *qua* hem als ‘gerechtigheid’ toegekend werd. En dat juist omdat het wezenlijk is voor de eigen aard van de fides *qua*, dat zij nooit op zichzelf beschouwd kan worden. Wie dat toch probeert, loopt het risico zich schuldig te maken aan een onmogelijke abstractie. Geloven is immers nooit iets anders geweest dan zich geheel verlaten op de God en Vader van onze Here Jezus Christus.”

Bovenstaand citaat noopt ertoe in elk geval niet een te snel oordeel over de NBV te vellen.

Dat geldt ook als we nog even teruggaan naar het Oude Testament en de betekenis nagaan van Genesis 15:6 in het Hebreeuws. In dit vers gaat het om het woord צְדָקָה . Kan dit woord vertaald worden met ‘rechtvaardige daad’? Het woordenboek van Ludwig Koehler & Walter Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, Leiden: E.J. Brill, 1958, geeft als betekenis in deze tekst: ‘Gerechtigheit: das durch Gott vom Menschen Gott gegenüber geforderte Verhalten’. Hierbij worden verder de volgende teksten genoemd: Deut. 6:25, 24:13, Psalm 106:31, Jesaja 1:27. Het meervoud kan volgens de derde, herziene uitgave van Koehler/Baumgartner (*Hebräisches und aramäisches Lexikon zum alten Testament*, 1967-1995) op verschillende plaatsen worden vertaald met ‘gemeinschaftstreue Taten des Menschen, Rechtschaffenheit’: Jes. 33:15, 64:5, Ez. 18:24, 33:13, Ps. 11:7, Dan. 9:18. Het enkelvoud wordt gecombineerd met het werkwoord עָשָׂה ‘doen’ in o.a. Genesis 18:19, Jesaja 56:1 en 58:2 als het gaat om mensen. Zie ook Ezechiël 33. Het woord צְדָקָה heeft volgens Ernst Jenni & Claus Westermann, *Theologisches Handwörterbuch zum alten Testament*, München/Zürich, 1976, Band II, p. 515 beide in zich: ‘ein sittliches Verhalten’ én ‘ein Zustand gesunden, unangefochtenen und heilvollen Ergehens’.

Uit deze gegevens valt te concluderen dat de vertaling van de NBV in vertaalkundig opzicht te verdigen is. Het is van daaruit ook te begrijpen dat Genesis 15:6 in de NBV op deze manier terugkomt in Romeinen 4, maar ook bijvoorbeeld in Jakobus 2:21-24.

Voor deputaten blijft echter wel staan wat zij in hun rapport aan de GS Amersfoort 2005 al schreven: “We geven toe dat het niet eenvoudig is om deze tekst in hedendaags Nederlands te vertalen op een manier die de bedoeling voldoende duidelijk maakt, maar we pleiten voor een vertaling die dicht blijft bij ‘en rekende hem dit toe als gerechtigheid’.” (pag. 47).

Ds. Van der Sloot schrijft ten slotte nog met betrekking tot Genesis 15:6 dat in de gegeven vertaling de rechtvaardiging van Abraham ten onrechte betrokken wordt op de *daad* van zijn geloof en niet op de *inhoud*, het voorwerp van zijn geloof, namelijk Gods belofte van genade in Christus. Van der Sloot vult hier vergaand in wat de bedoeling zou moeten zijn van Genesis 15:6. Als we naar de context kijken, zien we dat Abraham geloofde in Gods betrouwbaarheid toen Hij hem een heel groot nageslacht beloofde. Abraham geloofde dat God daarvoor zou zorgen, ook al was er nu nog niets van te zien, en was Abraham nog kinderloos. Het is in deze context weinig zinvol om een onderscheid te maken tussen de daad van geloof en de inhoud van het geloof. Abrahams geloof in Gods betrouwbaarheid komt in Romeinen 4 weer terug (vergelijk de studie van Kwakkel).

Twee opmerkingen willen deputaten hier nog maken naar aanleiding van wat ds. Anderson schreef in zijn stuk dat is bijgevoegd bij de brief van de kerkenraad van de kerk te Katwijk:

1. Romeinen 4:1-3. Anderson schrijft: 'het gaat niet om onze rechtvaardige daad van geloof.' Dat is zo, maar dat staat ook nergens in de NBV. Het vertrouwen van Abraham *is* geen rechtvaardige daad, het wordt hem als een daad van gerechtigheid *toegerekend*. Je kunt dan meer of minder gelukkig zijn met het woord *daad*, maar het maakt de discussie erg onhelder als we niet lezen wat er staat.

2. Romeinen 4:5-8 Het woord *logizomai* dat in Romeinen vrij veel voorkomt betekent: in rekening brengen, mee tellen. Het wordt twee keer vertaald in de samenstelling 'rechtvaardig *verklaard*', en een keer in het psalmcitaat: 'de mens wiens zonden de Heer niet *telt*'. Het hebreeuwse *Chasjab* in Psalm 32 betekent 'aanrekenen, toerekenen'. Dit hebreeuwse woord komt in een iets andere constructie ook in Genesis 15:6 voor. Op zich is de vertaling van zowel Psalm 32 en Romeinen 4:7,8 correct. Het is ook heel duidelijk als citaat herkenbaar. De NBV handhaaft de parallellie tussen vs. 5 en 6: 'rechtvaardig verklaard'. Anderson handhaaft de parallellie tussen vs. 5 en 8: 'toerekenen'. Het is lastig om tot een leesbare vertaling te komen als je probeert drie keer met 'toerekenen' te vertalen, en ook Anderson doet daar geen poging toe. Vanuit zijn interpretatie van *dikaïosunè* hecht Anderson sterk aan het Nederlandse woord 'toerekenen' in vs 5. Toch kun je niet zeggen dat er vanuit de bron-tekst onzorgvuldig is vertaald.

Romeinen 5:1

Ook dit vers wordt in de vertaling van de NBV vaker aangevoerd om een bepaalde theologische vooringenomenheid van de vertalers te bewijzen. Ook over dit vers is door deputaten al geschreven. Hier zou er nog op gewezen kunnen worden dat Van Bruggen in zijn eerder al aangehaalde commentaar op Romeinen bij 5:1 het volgende opmerkt: "Wanneer men de vertaling 'op grond van ons geloof' leest als een dogmatische formulering waarbij dan het geloof de grond of de oorzaak zou zijn van het behoud, zou men zowel de vertaling als de tekst overvragen. Uit het geheel van 5,1-2 is wel duidelijk dat 'Gods genade ons *fundament*' (5,2) is. Bovendien is 'geloof' geen *wèrk*, zodat 'op grond van' in combinatie met dit woord niets wijst op de *oorzaak* van de rechtvaardiging maar op het *middel* ervan." Wat Van Bruggen opmerkt loopt geheel parallel met de eigen bevindingen van deputaten. Zij zien dan ook in Romeinen 5:1 geen aanleiding om te denken dat de vertalers van de NBV zich hebben laten leiden door theologische vooringenomenheid. Eerder hebben deputaten al aangetoond dat de vertaling zoals de NBV die geeft op vertaalkundige gronden te verdedigen is. In hun beantwoording bij de vorige Generale Synode schreven deputaten:

"*ek pisteos* (genitivus) in Romeinen 5:1: 'door het geloof' of 'op grond van het geloof'?"

Vd Sloot stelt:

- *dia* + genitivus betekent: door; de weg waarlangs; ter aanduiding van het middel of werktuig.
- *dia* + accusativus betekent: door, van oorzaak, tengevolge van of van reden: om, wegens.

Dia pisteos en *ek pisteos* (genitivus) komen volgens Vd Sloot in betekenis geheel overeen. Ze moeten vertaald worden met 'door het geloof' en niet met 'op grond van het geloof'.

Wij hebben dit nagekeken. De woordenboeken geven aan dat *dia* + genitivus oorspronkelijk een bemiddelende of instrumentele betekenis aangeeft, maar dat er een lichte neiging bestaat om de betekenis 'door middel van' te verruimen in de richting van een beginnende oorzaak. Er zijn inderdaad voorbeelden te noemen die in die richting wijzen (1 Kor. 1:9; 12:8; Gal. 1:1; 1 Petr. 2:4) maar veel andere voorbeelden wijzen er juist op dat *dia* nog steeds voornamelijk instrumenteel/intermediair gebruikt wordt. In de NBV wordt in bijna al deze gevallen vertaald met 'door' (zie beneden).

Ek + genitivus betekent oorspronkelijk 'uit' of 'sinds'. De woordenboeken constateren een ontwikkeling waarbij *ek* + genitivus steeds vaker een instrumentele oorzaak (door middel van) of een beginnende oorzaak (causaal) aangeeft.

Voorbeelden van instrumenteel gebruik: Luc. 16:9; Joh. 6:65; Op. 2:11; Op. 18:3.

Voorbeelden van causaal gebruik: Joh. 4:6; 2 Kor. 13:4; 1 Petr. 2:12; Op. 8:13; Op. 16:10,11,21.

dia + genitivus en *ek* + genitivus kunnen dus niet zonder meer op één lijn gezet worden.

dia + genitivus geeft meestal een instrumentele oorzaak aan, en soms ook een causale, beginnende oorzaak. Het is duidelijk dat het woordveld van *ek* + genitivus groeit in de richting van zowel instrumenteel als causaal gebruik.

De vertalers hebben dit verschil blijkbaar ook aangevoeld. Zij vertalen *ek* + genitivus doorgaans sterker causaal dan *dia* + genitivus:

In de NBV is *dia* + genitivus (bijv. *dia pisteos*) meestal vertaald met 'door'. Zie Joh. 1:3,10; Rom. 1:12; 3:31; 4:14; 5:1 (door onze Heer Jezus Christus); 11:36; 1 Kor. 1:9, 8:6; 12:8; Gal. 1:1; 2:16; 3:19,26; Fil. 3:9; Kol. 1:16; 2 Tim. 3:5; Hebr. 2:10;13:11.

Ek + genitivus (bijvoorbeeld *ek pisteos*) wordt in de NBV vaak vertaald met 'op grond van'. Zie Rom. 3:30; 4:2; 4:14; 5:1; 9:11,30; 10:5,6; Gal. 3:22, 5:5. En op andere manieren die een causaliteit aangeven: Joh. 4:6; 2 Petr. 2:12; Op. 8:3; 16:10,11,21.

In Romeinen 5:1 heeft de NBV: 'Wij zijn dus als rechtvaardigen aangenomen op grond van ons geloof (*ek pisteos* <genitivus>) en leven in vrede met God, door onze Heer Jezus Christus' (*dia* + genitivus). Vd Sloot wil hier blijkbaar twee keer met 'door' vertalen: 'door ons geloof', 'door onze Heer Jezus Christus'.

Het bezwaar van deze vertaling is echter dat zo *ek pisteos* en *dia* + genitivus-persoon als het ware gelijk worden getrokken en als 'ons geloof' en 'onze Heer' op hetzelfde niveau gezet: wij zijn als rechtvaardigen aangenomen *door* ons geloof en leven in vrede met God *door* onze Heer. Zo komt het onderscheid tussen Christus als Middelaar en het geloof als middel te vervallen. Deze vertaling biedt als los vers meer aanknopingspunten voor eventuele dwalingen dan de vertaling in de NBV.

We concluderen daarom dat dit vers niet onzorgvuldig is vertaald. In de dogmatiek worden de woorden 'door (middel van)' en 'op grond van' in zeer specifieke zin gebruikt. In een tekstverband gaan woorden vaak anders functioneren. Daarom kunnen woorden die in de dogmatiek een bepaalde betekenis hebben gekregen niet zonder meer op de zelfde wijze in een vertaling gebruikt worden. De vertalers moeten daar rekening mee houden.

NB. Dat in het rapport op pag. 47 de vertaling van Romeinen 5:1 mooi gevonden werd, heeft overigens niet van doen met dit 'op grond van'. Dit oordeel was gebaseerd op de vertaling van het begin van dit vers, waar *dikaiothentes* (gerechtvaardigd zijnde) wordt weergegeven met: 'Wij zijn dus als rechtvaardigen aangenomen...'

Jakobus 2:21

Van der Sloot wijst tenslotte nog op een merkwaardige vertaling van Jakobus 2:21.

In 2:21 vinden we *ex ergoon edikaothè*. In de NBV vertaald met 'als een rechtvaardige daad toegerekend'. Het wordt vertaald alsof er woordelijk hetzelfde staat als in 2:23. In de brontekst staat in 2:23 echter het bekende citaat uit Genesis 15:6 *elogisthè autooi eis dikaosunèn*, dat hier wordt vertaald met 'dat werd hem toegerekend als een rechtvaardige daad'. De vertaling in vs. 21 en 23 is dus hetzelfde, maar het Grieks verschilt.

De combinatie *ex ergoon dikaioutai/edikaothè* komt nog twee keer voor in het vervolg (Jak. 2:24,25) en wordt daar vertaald met 'rechtvaardig verklaard om wat hij doet/ze deed'.

In vs. 21 staat dus woordelijk hetzelfde als in vs. 24,25, maar het wordt anders vertaald.

Het is logischer om vs. 21, 24 en 25 parallel te vertalen. Vs. 21 zou dan bijvoorbeeld als volgt vertaald kunnen worden: 'Werd onze voorvader Abraham niet rechtvaardig verklaard om wat hij deed toen hij zijn zoon Izaak op het altaar wilde offeren?'

Het betoog wordt zo begrijpelijker en de eenheid van vs. 21-25 komt zo beter uit de verf. En het wordt ook duidelijker dat Jakobus het citaat uit Genesis 15 op een andere manier toepast dan Paulus in Romeinen 4. Paulus wijst op het belang van geloof, Jakobus wijst in combinatie met Genesis 22 op het belang van daden als waarmerk van dat geloof.

Deputaten zullen de vertaling van Jakobus 2:21 in het traject van de revisie voorleggen aan het NBG.

4.3. Conclusie

Alles in paragraaf 4 resumerend kan het volgende worden opgemerkt:

Gods gerechtigheid, *dikaïosunè theou*, kan op z'n minst drie dingen betekenen:

1. Een eigenschap van God: Hij is rechtvaardig, betrouwbaar, houdt zijn beloften (Van Bruggen)
2. Een verklaring van God ten aanzien van de mens. Twee mogelijkheden:
 - a. God spreekt de zondaar vrij. Deze *zaak* is in Romeinen in ieder geval aan de orde.
 - b. Niet alleen vrijspraak, maar ook het toerekenen van Christus' gerechtigheid (Vergelijk Anderson in zijn stuk dat de kerkenraad van Katwijk meezond).

Bij deze mogelijkheden zijn de volgende opmerkingen te maken:

Alle drie de benaderingen worden door gereformeerde theologen gebezigd. Je kunt niet zeggen dat een of meer van deze benaderingen op een dwaling berust.

Betekenis 1 vraagt wel enige uitleg. Is God rechtvaardig ook en juist als hij joden zowel als heidenen op grond van/door hun geloof, vrijspreekt? Paulus legt uit dat dat het geval is door middel van het voorbeeld van Abraham (Rom. 4). Dit is een kernthema in de brief.

Betekenis 2a komen we onbekommerd in allerlei theologische werken tegen.

Betekenis 2b is heel specifiek. Of deze uitgebreidere betekenis werkelijk aan de orde is, steeds als het gaat om de *dikaïosunè theou*, zal moeten blijken uit de brief aan de Romeinen zelf. Anderson laat echter niet zien hoe de 'toegerekende gerechtigheid' vanuit de context van Romeinen naar voren komt. Het lijkt erop dat hij onderscheidingen die pas later in de kerkgeschiedenis zijn opgekomen, in de Romeinenbrief wil indragen.

De NBV geeft op verschillende plaatsen in Romeinen ruimte voor een interpretatie volgens Anderson, juist waar ze vertaald met 'rechtvaardig verklaren' en 'als rechtvaardige aannemen'. Het is enerzijds de vraag of dat altijd terecht is (Van Bruggen), anderzijds vindt Anderson dat blijkbaar niet voldoende. Het feit dat niet alle mogelijke gereformeerde opvattingen ten aanzien van de gerechtigheid van God overal even makkelijk in de vertaling te lezen zijn, kan geen reden zijn om de vertaling als geheel af te wijzen.

Als we willen weten welke rijkdommen ons door Christus' verzoenend sterven ten deel vallen, moeten we wellicht ook en vooral op andere plaatsen in het NT zoeken. Bijv. Rom. 6: in Christus zijn we gestorven en opgestaan; 1 Kor. 1:30: Christus is onze wijsheid; 2 Kor. 5:17: verbonden met Christus zijn we een nieuwe schepping; Gal. 3:27: Wij zijn een met Christus, met hem omkleed; Ef. 1:3: wij worden met geestelijke zegeningen gezegend; Fil. 4:7: wij ontvangen de vrede Gods in Christus, Jak. 2:5, Titus 3:7: we krijgen deel aan het koninkrijk en het eeuwige leven, Rom. 8:17; Gal. 4:7: we zijn kinderen en erfgenamen geworden.

We komen tot onze conclusie: Het contextueel vertalen van de begrippen *dikaio-oo* en *dikaïosunè* kan wellicht wat verwarrend zijn, juist voor diegenen die de tekst moeten uitleggen. Anderzijds wordt de tekst door strikt concordant te vertalen erg moeilijk te volgen voor de gewone bijbellezer. Er zal dus een zekere balans gevonden moeten worden.

Bij de beoordeling van een vertaling moet onder meer bekeken worden of de vertalers bij het zoeken naar die balans geen ongelukkige keuzes heeft gemaakt. Daarbij moeten we de Bijbel wel voor zichzelf laten spreken. In de kerkgeschiedenis en de dogmatiek hebben begrippen en zinswendingen een lading gekregen die niet altijd terug te vinden is in de Bijbeltekst. In hedendaags Nederlands, de taal van de NBV, komen woorden en zinswendingen voor die wel dezelfde vorm hebben als bepaalde woorden en zinswendingen in de vaktaal van de dogmatiek, maar die een andere betekenis hebben.

Het is mogelijk dat studie uitwijst dat er in bepaalde gevallen beter een andere nuance gekozen kan worden. In die gevallen zullen we het NBG daar graag op wijzen. Katwijk/Anderson en Van der Sloot hebben echter niet kunnen aantonen dat een waarschuwing voor de NBV op z'n plaats is, laat staan dat de invoering ervan teruggedraaid zou moeten worden. Dit laatste wordt in feite alleen door Katwijk verzocht. Omdat Van der Sloot dit niet aangeeft, vragen deputaten zich af of het in de brief van Van der Sloot daadwerkelijk gaat om een revisieverzoek.

par. 5. Ds. E. Heres

5.1. Algemeen

In paragraaf 3 zijn deputaten al ingegaan op enkele teksten die ook door ds. Heres worden genoemd. Maar ds. Heres noemt meer teksten om zijn verzoeken te onderbouwen. We willen die teksten hieronder eerst bespreken (par. 5.2) om vervolgens tot een conclusie te komen (par. 5.3).

5.2. Bespreking van teksten

Bij deze bespreking volgen we zoveel mogelijk de volgorde waarin de teksten door ds. Heres zelf zijn genoemd.

Micha 5:1. Volgens ds. Heres doet de NBV in deze tekst tekort aan de boodschap van de bijbel. Dat de afkomst van de Messias 'van eeuwigheid' is zou weg vertaald worden. Het gaat hier om de uitdrukking *jimej olam* = de dagen van weleer. Deze combinatie komt veelvuldig voor in het OT en betekent: 'heel vroeger'. Het heeft in geen van deze gevallen de specifieke betekenis van 'eeuwigheid'. Zie in hetzelfde boek Micha 7:14,20. Hier gaat het om resp. de tijd na de bevrijding uit Egypte en de tijd van de aartsvaders. Jes. 63:11: De dagen van vroeger zijn hier de dagen van Mozes en zijn volk. Amos 9:11: God zal het huis van David in zijn vroegere luister herstellen: zoals het was in vroeger dagen. Mal 3:4: De offers van Juda en Jeruzalem zullen de HEER met vreugde vervullen, net zoals vroeger. Deut. 32:7: Vraag uw vader naar de dagen van vroeger, hij zal erover vertellen. Ook in deze gevallen gaat het niet om een eeuwige voortijd. In de meeste gevallen hebben de vertalers consequent vertaald met 'de dagen van weleer'. Zij zagen geen reden om in Micha 5:1 van deze regel af te wijken. Dat lijkt ons in eerste instantie zorgvuldig en terecht.

Genesis 5:24. Volgens ds. Heres zorgt de NBV ervoor dat de troost voor Gods kinderen dat bij het sterven van een gelovig kind van God het leven bij de HERE, in heerlijkheid, doorgaat vervaagd wordt. Letterlijk: 'hij was niet meer'. Hetzelfde hebreeuwse werkwoord komt voor in Psalm 37:36. Hier gaat het om een zondaar. Er wordt niet gesuggereerd dat deze zondaar eeuwig zal leven. Het hebreeuwse woord *lakach* betekent 'nemen', en in dit geval 'uit het leven nemen'. Dus vooral ergens uit, en niet zozeer ergens naartoe. Zie ook 2 Kon. 2:3,5,10. Zo ook in Ps. 49:16 en 73:24. Door hier steeds met 'opnemen' te vertalen zouden de vertalers teveel in de tekst leggen. In Hebreëen 11:5,6 vinden we een stukje *uitleg* van Genesis 5:24 maar dat wil niet zeggen dat deze uitleg de *vertaling* van Genesis 5:24 zou moeten bepalen. Psalm 73:24. Zie ook boven. De boodschap van de psalm is dat de goddelozen ten onder gaan, maar dat God de rots van mijn bestaan is. Aan het einde van mijn leven is er geen afgrond, maar is God er, Hij bekleedt mij met eer. De tegenstelling tussen 73:24 en vs. 18-20 is duidelijk, ook in de NBV. Het is methodisch niet juist om Romeinen 8 de vertaling van Psalm 73 te laten bepalen.

De Dekaloog. Heres constateert terecht een zekere herhaling in het tweede gebod. Ook in het tweede gebod gaat het om afbeeldingen van God of andere goden. 'Godenbeelden' in plaats van 'gesneden beelden' is geen achteruitgang. Het gaat om beelden die als god vereerd worden. Die kunnen gesneden (uit hout), gehakt (uit steen) of gegoten (van metaal Jes. 44:9,10) zijn. De vertalers erkennen dat ze hadden kunnen vertalen met 'Ik ben een jaloers God'. Maar jaloers is vooral een gevoel, en niet altijd een rechtmatig gevoel. Men heeft hier vanuit de context vertaald met 'Ik duld geen andere goden naast mij', dus teruggrijpend op de gesneden godenbeelden aan het begin van het tweede gebod. Vaak wordt dit gebod opgevat als een verbod op het afbeelden van de God van Israël. Maar het tweede gebod heeft een bredere betekenis: er mag geen enkel beeld gemaakt worden met de bedoeling het als (een) god te vereren (zie ook Exodus 20:23) De naijver van God komt in het OT ter sprake als Israël op andere machten en goden vertrouwt, en niet als ze God willen afbeelden (Ex. 34:14, Deut. 4:24; 6:14,15; 32:16, 21). Er is wellicht een andere vertaling mogelijk dan de NBV nu geeft, maar het is niet terecht de huidige vertaling 'onrechtmatig' te noemen.

Het Onze Vader. Matteüs 6:12: 'hebben vergeven'. In het Grieks staat een verleden tijd. In de paralleltekst Lukas 11:14 staat het er nog sterker: 'Vergeef ons onze zonden, want ook wijzelf vergeven

iedereen die ons iets schuldig is'. In de NV-51 en de SV is het op dezelfde manier vertaald: 'en vergeef ons onze zonden, want ook wijzelf vergeven een ieder, die ons iets schuldig is'. Ook hier lijkt het gebed om vergeving gegrond op onze daden van vergeving. De vertalers kunnen hier niets aan veranderen, het staat in de brontekst. Aan de exegeten en predikers de taak om dit uit te leggen.

De bezwaren tegen 'beproeving' (Mat. 6:13) hebben te maken met het verschillend aanvoelen van het Nederlands. De vertalers (www.voederbak.nl) geven aan dat het Griekse woord *peirasmos*, dat in de NBV met 'beproeving' wordt vertaald, betrekking kan hebben op beproevingen die van God komen (bijv. in de eindtijd), en op beproevingen van de duivel (Jezus in de woestijn). De vertalers hebben in deze gevallen hetzelfde woord willen gebruiken. Overigens kan men zich ook bezwaren voorstellen tegen de NV-51: God leidt toch niet in verzoeking? Vgl. Jakobus 1:13-15.

Je kunt niet zonder meer stellen dat beproevingen een positief doel hebben, zoals Heres doet. De duivel wil beproevingen gebruiken om ons ten val te brengen (1 Tess. 3:5). Vanuit God gezien zijn het beproevingen waarin we staande moeten blijven (1 Petr. 1:6,7; 4:12). Zie nogmaals Jakobus 1:12-15 waarin *peirasmos/peirazo* worden vertaald met zowel 'beproeving' als 'verleiding'. In het woordenboek betekent 'beproeving' onder meer 'bezoeking' of 'ramp'. Niet erg positief dus.

'Het kwaad'. Het is de vertalers duidelijk dat het hier om een macht met persoonlijke trekken gaat: de duivel. 'Boos' betekent in modern Nederlands niet meer slecht, maar verontwaardigd, woedend. Een vertaling met 'de boze' is daarom niet geschikt. In andere gevallen vertaalt men omschrijvend met 'hij die het kwaad zelf is'. Maar in een gestileerd gebed als het Onze Vader valt dat erg uit de toon. Met 'uit de greep van' heeft men het persoonlijke element willen aanduiden. Dit is al een keer uitgelegd in een nagekomen bijlage bij het rapport aan de vorige Generale Synode over in de liturgie gebruikte teksten.

Genesis 6:1-4. Dit is een vreemde en lastige tekst, ook voor gereformeerde exegeten. De gekozen vertaling is taalkundig mogelijk. Een mogelijke gereformeerde exegese is dat het gaat om geweldenaars die als God willen zijn en zich als goden gedragen, een thema dat in de eerste hoofdstukken van Genesis wel vaker aan de orde komt. Een vertaling met 'godenzonen' zou dan wenselijker zijn. Het opschrift boven dit gedeelte zien wij graag veranderd, want dat gaat verder dan de tekst. Op dit gedeelte is in het rapport 2005 uitgebreid ingegaan.

Lukas 2:50-51. Het woord 'voortaan' lijkt ons in dit verband inderdaad onjuist. Zerwick (*A Grammatical Analysis of the Greek New Testament, Roma 1988*) geeft aan dat de omschrijvende constructie die hier in het Grieks wordt gebruikt tot uitdrukking wil brengen 'the continued subordination of Jesus'. Wij denken dat de vertalers aan dit aspect recht hebben willen doen. De vraag is dan inderdaad wel of de vertaling met 'voortaan' aan dit aspect recht doet. Deputaten zullen dit punt inbrengen als het gaat om de revisie van de NBV.

Op **Handelingen 11:18 en Romeinen 5:19** is in het vorige deputatenrapport al ingegaan (7.3.3). Daarin lieten we zien dat we deze verzen in hun verband moeten lezen, even als in de NV-51. Wie op dezelfde manier losse teksten uit de NV-51 haalt, moet wel concluderen dat deze vertaling in Handelingen 11:18 de alverzoening leert en in Romeinen 5:19 te kort doet aan de omvang van de zondeval.

Overigens: In het geval van Romeinen 5:19 zou de vertalers in overweging gegeven kunnen worden of *hoi polloi* (de grote massa, de meesten) niet beter onvertaald zou kunnen blijven. 'Zeer velen' is heel specifiek. En in vervolg op Romeinen 5:18 klinkt 'zij' net algemeen genoeg: 'Zoals zij door de ongehoorzaamheid van één mens ... zo zullen zij door de gehoorzaamheid van één mens ...'

Voor het bezwaar van Heres tegen weergave van **de eigennaam van God** verwijzen we naar wat deputaten in hun rapport aan de vorige Generale Synode hierover geschreven hebben in paragraaf 7.3.2. Hier zij nog het volgende opgemerkt: in de NV-51 was het onderscheid tussen HERE en Here ook niet hoorbaar. Het gebruik van het woord 'heer' voor mensen is inderdaad niet meer te onderscheiden, maar de joden lasen in beide gevallen 'adonai'. Het toenemend gebruik van het woord 'Heer' in het christelijk spraakgebruik kan men persoonlijk meer of minder wenselijk vinden, maar komt voor zover wij konden nagaan niet voort uit een gebrek aan eerbied.

Of **andres adelfoi** met 'broeders en zusters' of met 'mannen broeders' vertaald moet worden is een kwestie waar vertaalkundigen het niet over eens zijn. *Andres* betekent niet alleen 'mannen', maar ook meer algemeen 'mensen' in combinatie met een nadere aanduiding. *Adelfoi* wordt ook voor gemengde gezelschappen gebruikt: broeders en zusters, en heeft in combinatie met *andres* vaak de lading van 'medejuden'. Het gaat om de vraag of de aanspraak '*andres adelfoi*' vrouwen uitsluit. Als dat niet zo is, en als uit de context niet blijkt dat er alleen mannen aanwezig zijn, zoekt men naar een aanspraak die vrouwen niet uitsluit. Men zoekt naar de *betekenis* van de brontekst. Het is dus niet (alleen) een kwestie van cultuur.

Bijbelse kernwoorden. Het is niet vreemd dat in een vertaling in hedendaags Nederlands woorden als 'welbehagen' en 'goedertierenheid' weinig zullen voorkomen. Voor woorden als genade, geloof, bekering, hel en toorn ligt dat iets anders. In het rapport (7.3.1) is hierop ingegaan. We wezen erop dat veel woorden in het Nederlands vaak alleen nog in een religieuze setting worden gebruikt. Daardoor hebben ze een speciale lading gekregen die niet meer overeenkomt met de oorspronkelijke betekenis. In de brontekst worden voor geloofszaken vaak woorden gebruikt die in de brontaal ook betrekking hadden op niet-religieuze zaken. Het is terecht dat men dan in de vertaling ook kiest voor begrippen en omschrijvingen die ook buiten de religieuze setting gebruikt worden. Deze begrippen kunnen dan weer vanuit de context worden ingevuld. Per geval kan men bekijken of er noties in de brontekst zijn die niet in de vertaling zijn meegekomen. Het is dan wel belangrijk dat men niet kijkt naar de vertaling van enkele woorden, maar ook naar het grotere verband.

Tutoyeren. De vertalers hebben in de eerste plaats gekeken naar wat in hedendaags Nederlands gebruikelijk is. Vervolgens zijn ze vrij terughoudend geweest met tutoyeren, bijvoorbeeld omdat het in de bijbelse setting niet waarschijnlijk is dat kinderen hun ouders tutoyeren. Verdere overwegingen die een rol speelden bij het al of niet tutoyeren zijn niet alleen de mate van eerbied en respect of het gebrek eraan, maar ook de mate van vertrouwelijkheid en intimiteit. In het Nederlands speelt dat zeker een rol: vreemden voutsvoyeren elkaar, en gaan als ze elkaar beter leren kennen vaak over op je en jij. Gezien de grote vertrouwdeheid en eenheid tussen de Vader en de Zoon is het niet vreemd dat God zijn Zoon in Hebrreeën 7:21 tutoyeert.

Ook dit punt is in het rapport aan de vorige Generale Synode (7.1.3) en in de beantwoording van vragen aan die synode aan de orde geweest.

5.3. Conclusie

Deputaten constateren dat ds. Heres een heel aantal zaken noemt die al in het vorige rapport van deputaten aan de Generale Synode van Amersfoort-Centrum 2005, in de publieksversie daarvan, of in de beantwoording van eerdere brieven aan de synode aan de orde zijn gekomen. Hij gaat echter niet in op wat daarin gezegd is. Dat maakt dat zijn bezwaren vooral herhalingen zijn en dat onze antwoorden dat ook dreigen te worden.

Het is deputaten bovendien tot hun grote teleurstelling opgevallen dat ds. Heres zich nergens expliciet confronteert met de vraag voor welke vertaalkeuzes de vertalers hebben gestaan en vanuit welke uitgangspunten zij hebben willen werken.

De bezwaren van ds. Heres richtten zich voornamelijk op de vertaling van een enkel vers los van de context. Op bezwaren die zich richten op de vertaling van een enkel vers, met voorbijgaan aan de context kunnen we moeilijk ingaan. Zij raken de vertaalmethode zelf. Deputaten hebben steeds gerapporteerd over de vertaalmethode, ook over de mogelijkheden en beperkingen die deze vertaalmethode met zich meebracht. Een belangrijk uitgangspunt van de vertaalmethode, namelijk dat teksten als een geheel functioneren, en niet als een set losse zinnen, heeft nooit op bezwaren gestuit. Als vertalers vanuit dit gerechtvaardigde principe vertalen, mogen we van lezers verwachten dat zij de vertaalde teksten in grotere gehelen lezen, en zich niet richten op een enkel vers dat losgeknipt uit de context iets lijkt te zeggen dat het evangelie tegenspreekt.

Gezien dit bovenstaande zijn de opmerkingen die ds. Heres ten aanzien van de door hem genoemde bijbelteksten voor deputaten moeilijk te beschouwen als een duidelijk beargumenteerde onderbouwing bij zijn verzoeken. Deputaten vragen zich ook af of het eerste verzoek van ds. Heres een revisieverzoek genoemd kan worden.

par. 6. Broeder en zuster Koops-Reitsema (en broeder J.P. Dwarshuis)

Net als bij de brief van ds. E. Heres geldt voor het revisieverzoek van broeder en zuster Koops-Reitsema dat zij veel teksten en zaken noemen die al eerder door deputaten besproken zijn. Verder is op een aantal van de door hen genoemde teksten in de vorige paragrafen van deze behandeling ingegaan. We willen hier dan ook daarnaar verwijzen. Ook geldt hier, net als bij ds. Heres, dat deputaten moeilijk kunnen ingaan op bezwaren die zich richten op een enkel vers dat uit het groter geheel van het tekstverband wordt losgemaakt. Het noemen van zulke teksten alleen kan in de ogen van deputaten nooit voldoende grond geven voor een verzoek tot revisie. Daarvoor zal veel meer gezegd en aangetoond moeten worden. Deputaten zijn wel bereid de teksten te bekijken en mee te nemen in het traject van de revisie van de NBV als de vertaling daar aanleiding toe geeft.

Maart/april 2008

Deputaten Bijbelvertaling